

Met de schrik vrij

Over verjagen als nieuwe economische drager
binnen dierenwelzijn en natuurbeheer

Tom Bade | Dagmar Bade

Kenniscentrum Natuur en Economie

Inhoud

1	Voorwoord	5
2	Proloog: Van schade tot verjaagrecht	7
3	Over de ecologie en de economie van verjagen	13
4	Over verjagen, verleiden en verhinderen	17
5	Soorten schade	25
6	Rechten en plichten als economisch fundament voor verjagen	31
7	De jager betaalt	35
8	De verjager betaalt	43
9	Schaadt het niet dan baat het niet	49
10	Verjagen in de praktijk	55
11	Epiloog: Met de schrik vrij	61
	Bronnen	63

Voorwoord

Wie is er niet weleens weggejaagd in zijn of haar jeugd? Toen de bal met voetballen weer in de tuin van de buurman belandde. Of door de bewaking, toen je lekker aan het skaten was in een parkeergarage, wat natuurlijk niet echt de bedoeling was. Of door een boze boer toen je later als vogelaar zogenaamd niets-vermoedend de akker opliep om die zeldzame, mooie vogel te spotten.

Het zijn vaak leuke herinneringen die je kan ophalen op een familiefeest. Dat je het kan navertellen heeft alles te maken met het feit dat je jouw ongewenste aanwezigheid niet met je leven hoefde te bekopen. Want zelfs als je schade zou hebben aangericht, moest er gewoon een rekening voor een kapotte ruit worden betaald.

In de dierenwereld is dat anders. Verjaagd worden, betekent daar niet zelden, dat je het niet kan navertellen. Verjagen is nog steeds (te vaak) bejagen. En dat is wat wij bij de Dierenbescherming willen veranderen. Wij willen dat verjagen als volwaardige optie wordt opgenomen in het beheer van wilde dieren. Sterker nog, wij willen dat verjagen de basis wordt voor het beheer.

Dat is ook de moraal van dit boek dat in opdracht van onze organisatie is geschreven door Tom Bade en zijn dochter Dagmar. Wat begon als een economische kosten-batenanalyse voor de instandhouding van het op verjagen gebaseerde ganzenbeheer in Flevoland is uitgemond in een beschrijving van een totaal nieuw systeem van het beheer van wilde dieren. Baanbrekend en vooral ook erg constructief wat betreft de invalshoek.

Wij als Dierenbescherming zijn enthousiast over het verhaal. Daarom willen we het graag met al onze partners in het veld delen: van agrarische grondeigenaren, natuurbeschermingsorganisaties, landelijke, regionale en lokale overheden, waterschappen, ja en zelfs met de jagers. Wij hopen aan de ene kant met het concept van verjaging een nieuw duurzaam fundament te kunnen leggen onder de bescherming van dieren. Aan de andere kant kan het ook de economische belangen van de partijen in het veld veel beter bedienen.

Ik wens u veel leesplezier.

Co'tje Admiraal,
Directeur/bestuurder

2 Proloog: Van schade tot verjaagrecht

 De zogenaamde ‘Hinderwet’ werd in 1875 ingesteld om regels op te stellen voor economische activiteiten die ‘gevaar, schade of hinder’ voor burgers of de directe leefomgeving tot gevolg hadden. Pas meer dan een eeuw later – in 1993 – is de Hinderwet vervangen door de Wet Milieubeheer. Dat was hard nodig, want de milieuproblemen waren een eeuw later veel groter en complexer geworden. Maar met het verdwijnen van de Hinderwet verdween helaas ook het thema ‘gevaar, schade, of hinder’ als uitgangspunt voor beleid uit beeld. Het werd vervangen door de term duurzaamheid, uitgewerkt in de vorm van wetenschappelijk onderbouwde milieunormen. Op zich een goede zaak, maar het blijft een feit dat, meer dan een milieunorm, het concept ‘gevaar, schade of hinder’ iedereen duidelijk maakt wat de achterliggende beweegredenen voor het milieubeleid zijn.

 In dit boek zal het concept van gevaar, schade of hinder eveneens centraal staan. Maar dan niet in relatie tot het milieu. Nee, hier wordt het gebruikt als basis voor de economische en organisatorische uitwerking van het concept ‘verjaging’ als nieuwe drager voor een duurzame manier van samenleven tussen mens en dier in het buitengebied. Verjagen is nieuw en dat vergt natuurlijk enige uitleg vooraf. Voor verjagen wordt in dit boek de volgende definitie gehanteerd:

Verjagen is het voorkomen van gevaar, schade of hinder aan burgers, hun eigendommen of hun leefomgeving veroorzaakt door in het wild levende dieren door deze uit een vastgesteld areaal te verdrijven met behoud van het leven en welzijn van de verjaagde soort.

 In deze studie is voor deze definitie van het concept verjagen gekozen, omdat daarmee duidelijk wordt dat wilde dieren in een omgeving die door mensen in cultuur is gebracht, soms daadwerkelijk gevaar, schade, of hinder kunnen veroorzaken, zowel in economisch, sociaal als maatschappelijk opzicht. Daarbij ontstaat een situatie die ingrijpen vereist. De vraag die zich dan vooral voordoet is, hoe dat ingrijpen plaatsvindt: worden de dieren bejaagd, of worden ze verjaagd?

 In deze studie is het uitgangspunt dat in de toekomst het nieuwe concept verjaging de basis moet worden voor het ingrijpen in situaties waar gevaar, schade of hinder door wilde dieren ontstaat of bestaat. Dat heeft alles te maken met de vraag van de Dierenbescherming die ten grondslag ligt aan deze studie, namelijk hoe we kunnen voorkomen dat dieren die overlast veroorzaken worden bejaagd en gedood. De Dierenbescherming beschouwt alle dieren die kunnen voortbestaan in de stad, de natuur of op het platteland, zonder daarbij te worden verzorgd door de mens, als wilde dieren. Daaronder vallen ook verwilderde soorten als stadsduiven en schildpadden. De organisatie vindt het daarbij belangrijk dat recht wordt gedaan aan deze wilde dieren om te kunnen leven in de nabijheid van mensen op een zodanige manier dat zij dit niet met hun leven hoeven te bekopen als zij overlast veroorzaken.

 In bepaalde gevallen kunnen wilde dieren – met name in het agrarische gebied – zorgen voor overlast en schade, zo erkent ook de Dierenbescherming. Traditioneel wordt in deze situaties een beroep gedaan op de jager om deze overlast te voorkomen: uiteraard in de meeste gevallen door (preventief) afschot, wat in de huidige praktijk wordt beschouwd als verjagen. En voor wat betreft de schade als die toch wordt geleden: deze wordt – gefinancierd met publieke middelen – vergoed door BIJ12-Faunazaken. Alles prima geregeld, zo zou je zeggen?

 Nou, toch niet helemaal, want veel dieren moeten deze vorm van verjagen dus met de dood bekopen. Al sinds een aantal jaren zet de Dierenbescherming zich daarom in om alternatieven voor de jacht met het geweer onder de aandacht te brengen. De organisatie pleit daarbij onder meer voor het opstellen van een diervriendelijk provinciaal schadepreventieplan. Daarnaast wordt voorgesteld om het faunabeheer te laten uitvoeren door professionals, om zo ook de plezierjacht terug te dringen. Tenslotte is de organisatie ook actief bezig met het stimuleren van diervriendelijke(re) innovaties die schade en overlast kunnen voorkomen, zoals laserstralen, geluidseffecten en drones.

 Deze voorgestelde werkwijze is overigens allang geen theorie meer, want in de provincie Flevoland werkt men namelijk al jaren met professionele faunabeheerders, die vooral verjagen, maar daar waar nodig ook bejagen. Dit systeem staat onder druk vanwege onder meer bezuinigingen en een nieuwe organisatiestructuur. Zodoende kwam de Dierenbescherming bij Kenniscentrum Natuur en Economie met de vraag om voor Flevoland een kosten-batenanalyse uit te voeren die duidelijk zou maken dat de inzet van deze professionele faunabeheerders meer baten dan kosten zou opleveren voor de samenleving en de provincie in het

bijzonder. Dit alles in lijn met de nieuwe strategische koers van de Dierenbescherming, waarbij diervriendelijk leven, ondernemen, besturen en gebruik van de openbare ruimte centraal staan.

 Van de zijde van Kenniscentrum Natuur en Economie werd een wat andere aanpak voorgesteld. Het voorstel van Kenniscentrum Natuur en Economie was dat verjaging als een volledig geëmancipeerd concept zou moeten en kunnen worden neergezet en daarmee als het ware ook in economische zin zou moeten kunnen ‘concurreren’ met het businessmodel van de jacht. Dit zou dan worden uitgewerkt in een businessplan, waarbij de kosten en baten uiteraard ook in beeld worden gebracht, maar dat een veel breder perspectief zou hanteren. De Dierenbescherming ging akkoord met deze nieuwe, brede aanpak. En dus staat in dit boek het nieuwe landelijk uit te rollen concept van verjaging centraal.

 Heel concreet betekent dit: we gaan verkennen hoe we een systeem van faunabeheer kunnen organiseren waarbij we een zogenaamd verjaagrecht instellen en waarbij voor dit recht op verjagen wordt betaald door de verjager, of een groep verjagers (een verjaagbeheereenheid). Dus net zoals een jager betaalt voor het jachtrecht, zou een verjager kunnen betalen voor het verjaagrecht.

 Tegen die achtergrond is van de zijde van Kenniscentrum Natuur en Economie een aantal bouwstenen naar voren gebracht voor een succesvolle invulling van verjagen, te weten:

1. Het lijkt wenselijk dat we een met de jacht concurrerend businessmodel van verjaging opzetten.
2. In plaats van jachtrecht staat binnen dit systeem het verjaagrecht centraal, waarbij de verjager het recht verwerft (via betaling) om de soorten in een bepaald gebied op diervriendelijke manieren te verjagen.
3. Net als het jachtrecht heeft het verjaagrecht daarmee een positieve economische waarde en is het geen maatschappelijke kostenpost.
4. Deze verjager betaalt dus voor het recht om te verjagen. Daarmee introduceren wij nadrukkelijk de term verjaagrecht.
5. Het grote voordeel is dat het concept van ‘willingness to pay’ zoals dat vaak wordt gebruikt in kosten baten analyses daadwerkelijk in de praktijk wordt gebracht. De verjager betaalt daadwerkelijk. Net zoals de jager betaalt voor het recht om een dier te doden, betaalt de verjager voor het in leven houden van een dier c.q. het voorkomen van dierenleed.

6. Mochten deze kosten niet kunnen worden opgebracht door de verjager zelf, dan is het ook mogelijk dat deze worden opgebracht door een derde partij die deze diervriendelijke manier van werken als het ware wil ‘adopteren’ en de kosten van de verjager betaalt.
7. De verjager beschikt over alle instrumenten en vaardigheden die nodig zijn om deze taak adequaat te kunnen uitvoeren. De verjager zou dan ook bij voorkeur een professional zijn, maar dat is (net als bij de jacht) geen randvoorwaarde. Het is mogelijk dat vrijwilligers gaan verjagen, maar dat zou dan wel (net als bij jagen) gepaard moeten gaan met het succesvol afronden van een cursus met een bijbehorend certificaat.
8. Uiteraard is het wel een voorwaarde dat we grondeigenaren vinden die het verjaagrecht zouden willen verpachten aan de verjager.
9. De vermeden schade wordt als economische argumentatie gebruikt om dit systeem uit te werken en grondeigenaren te verleiden om het systeem te implementeren.
10. Dit systeem staat in de kern los van (financiële) bijdragen van de overheid – want het gaat om een overeenkomst tussen de verjager en de grondeigenaar – en kan daardoor duurzaam blijven bestaan. Dit in tegenstelling tot een systeem dat is gebaseerd op door de overheid betaalde verjagers, dat altijd bloot staat aan de tucht van bestuurlijke wisselvalligheid. Wat wel tot de mogelijkheden behoort is dat als besparingen optreden ten aanzien van de uit te keren schade, dit geld (of een deel daarvan) ook kan worden ingezet voor de verjaging. Dat lijkt meer dan terecht.
11. In deze situatie is het in principe niet wenselijk dat de overheid werkt met schadevergoedingen daar dit het verjagen in de weg staat als zijnde een perverse prikkel. Mocht de overheid toch een rol willen en moeten spelen in dit systeem dan is het beter dat het geld voor de schadevergoeding wordt gebruikt voor het opzetten van een succesvol systeem van verjagen. Door dit te doen gaat de overheid over van reactief naar preventief beheer.

 De Dierenbescherming was enthousiast over deze nieuwe kijk op het concept verjagen en deze invalshoek wordt in deze studie dan ook nader uitgewerkt. Dit enthousiasme heeft ook geleid tot de wens – mede gezien het belang van het onderwerp – om de resultaten te presenteren in een mooi boekje. Het laatste voor al ook om het gedachtegoed breed te verspreiden.

3 Over de ecologie en de economie van verjagen

 In ecologische zin is er een groot verschil tussen verjagen en jagen. In het dierenrijk is het verjagen van soortgenoten en andere dieren waarvan een dier weet dat het concurrenten zijn een bekend fenomeen. Het doel van verjagen is daarbij niet om deze concurrenten te doden, maar om ze weg te hebben. Jagen daarentegen heeft in het dierenrijk nadrukkelijk wél als doel om de andere soort te doden en te consumeren. Het object van het jagen is dan een prooi en dat is nadrukkelijk een andere ecologische status dan die van concurrent.

 Het is goed om hier aan het begin het onderscheid tussen jagen en verjagen goed duidelijk te maken en ook het ecologisch fundament duidelijk weer te geven, omdat als het gaat om de menselijke samenleving ecologie vaak naadloos overgaat in economie en deze twee termen vaak door elkaar worden gehaald. Als een leeuw hyena's verjaagt bij een prooi, is dat ecologie. Als een boer schadelijke soorten verjaagt, is dat economie. Immers, we verjagen dieren om (economische) schade te voorkomen. Maar feitelijk is wat de boer doet niets anders dan wat dieren doen: concurrenten weggagen zonder de intentie deze te doden.

 Het verjagen van diersoorten die onze concurrenten zijn en onze activiteiten schade berokkenen, bestaat natuurlijk al sinds de tijd dat wij als mensen nog jagers en verzamelaars waren. Wij verjoegen 400.000 jaar geleden ook al concurrerende soorten. Sterker nog, er is voldoende bewijs dat wij mensen dieren, waaronder de wolf, verjoegen bij hun prooi, om deze vervolgens zelf te consumeren. Wij waren de aaseters en verjoegen de jagers.

 Verjagen werd echter nog veel belangrijker toen de mensheid de overstap maakte naar een boerenbestaan. Dat laatste betekende immers dat wij als mens een vaste locatie hadden waar we in ons levensonderhoud moesten voorzien. Wegtrekken was er niet meer bij. Maar het betekende ook een enorme intensivering van het grondgebruik (monoculturen) met gewassen die niet alleen zeer

geschikt waren voor menselijke consumptie, maar ook erg interessant voor andere diersoorten. Dit was het moment waarop ecologie economie werd en we gingen spreken over ‘schade’.

 Dit verjagen van dieren van de akkers door boeren zelf zien we nu nog in landen als India, waar olifanten door boeren worden verjaagd met vuurwerk. Of in Afrika, waar dit gebeurt door middel van de inzet van bijen, een diersoort waar olifanten als de dood voor zijn. In deze gevallen kunnen we overigens niet alleen spreken over schade, maar zeker ook over hinder en zelfs gevaar. In Nederland gaat het er wat minder spectaculair aan toe. Olifanten die onze oogst vernielen hebben we niet. Maar we hebben bijvoorbeeld wel ganzen bij Schiphol en op de graslanden en akkers, mezen en spreeuwen in de Betuwse boomgaarden en meeuwen in de binnenstad. Dieren die gevaar, schade of hinder veroorzaken worden in deze gevallen verjaagd naar een plaats waar ze geen schade aanrichten.

 Verjagen is overigens iets waar eigenlijk iedere Nederlander zich wel mee bezighoudt. Immers, iedereen heeft rond en in eigen huis en tuin wel eens last van ongewenste dieren zoals vogels, steenmarters of in de tuin poepende katten die worden verjaagd, omdat ze het woongenot gevaar, schade of hinder toebrengen.

 Verjagen is dus een belangrijke activiteit binnen onze economie omdat het als doel heeft om schade te beperken en te voorkomen. Vreemd is het daarom dat – in tegenstelling tot jagen – het verjagen nooit als een economische activiteit is beschouwd en ook nooit als zodanig is opgepakt. Alle verjagende activiteiten worden ad hoc uitgevoerd en samenhangend beleid is er evenmin. Sterker nog, het verjagen wordt vaak omgezet in ‘preventief jagen’, omdat dit simpelweg de invulling is die jagers geven aan het concept verjagen.

 Het doel van deze studie is dat te veranderen. Hier is het uitgangspunt dat verjagen als belangrijk economische activiteit beter rendeert dan jagen. Uiteraard qua dierenwelzijn, maar ook in economisch opzicht. Wat betreft dat laatste staan wij hier met recht een transitie voor. We besteden namelijk niet alleen aandacht aan de omvang van de schade, maar werken ook uit hoeveel verjaging oplevert en wat de verjager zou kunnen en moeten betalen voor het recht om te verjagen. Daarmee beschermen we veel dieren tegen een gewisse dood.

In tabel 3.1 is aan de hand van het jaarlijkse afschot te zien dat dit voor de dieren die het betreft een zaak van levensbelang is.

TABEL 3.1: Aantal dieren dat jaarlijks wordt gedood.

Diersoort	Afschot
Ganzen	> 330.000
Duiven	± 200.000
Kraaien	> 100.000
Eenden	> 100.000
Kauwen	> 80.000
Hazen	> 86.000
Konijnen	> 26.000
Fazanten	> 17.000
Reeën	> 16.000
Vossen	> 12.000

4 Over verjagen, verleiden en verhinderen

 Voordat het concept verjagen in economische zin verder wordt uitgewerkt, is het van belang om duidelijk te krijgen wat qua arsenaal aan technieken beschikbaar is om verjagen succesvol en diervriendelijk te doen verlopen. Daarbij wordt in dit hoofdstuk volledigheidshalve een onderscheid gemaakt tussen *daadwerkelijk* verjagen, verleiden en verhinderen. Zoals omschreven in het eerste hoofdstuk heeft verjagen betrekking op het verdrijven van in het wild levende dieren om gevaar, schade of hinder aan (de eigendommen of leefomgeving van) burgers te voorkomen. Verleiden is het lokken en aantrekken van een verjaagde soort naar een daarvoor bestemd gebied. Dit zijn voor de soort geschikte leefgebieden (vaak natuurgebieden) die enigszins in de buurt liggen van de plek waar wordt verjaagd. Verhinderen omvat het tegenhouden van diersoorten door middel van bijvoorbeeld hekken en rasters.

 Ondanks dat verleiden en verhinderen niet worden beschouwd als zijnde het daadwerkelijke verjagen, is het belangrijk om te benadrukken dat deze drie aspecten onlosmakelijk met elkaar zijn verbonden. Verjagen zal pas succesvol zijn als de verjaagde diersoorten worden verleid naar een geschikt(er) leefgebied. En door te verhinderen dat ongewenste diersoorten het perceel betreden kan net als met verjagen de faunaschade worden beperkt of voorkomen zonder hiervoor dieren te doden.

 Zoals beschreven in het vorige hoofdstuk, is verjagen een algemeen geaccepteerde activiteit in het dierenrijk. Dieren verjagen elkaar met behulp van gegrom, gebrul, geweien en ander geschut. En als echte aaseters verjoegen wij vroeger predatoren om bij onze prooi te komen. Deze interactie tussen mens en dier wordt sinds enkele decennia gekenmerkt door een derde component. Tegenwoordig hebben wij mensen namelijk steeds meer de beschikking over innovatieve producten die ons helpen bij het verjagen van dieren.

 Vandaag de dag wordt veelvuldig gebruikt gemaakt van technologieën voor het verjagen van diersoorten. Vaak worden voor dit doeleinde diverse visuele, lichtgevende en (pyro)akoestische middelen ingezet. Maar ook wordt gebruik

Verjagen stimuleert nieuwe natuur

Het stimuleren en emanciperen van verjagen als volwaardig instrument als onderdeel van duurzaam natuurbeheer voor het buitengebied kan een impuls geven aan meer natuur. Misschien zouden we zelfs kunnen zeggen ‘moet een impuls betekenen voor meer natuur’. Immers, de dieren die we verjagen moeten wel terecht kunnen op een geschikte en veilige locatie. Het heeft geen zin als ze naar het veld van de buurman gaan, waar wel wordt gejaagd. En als ze daar terecht komen en verder willen vluchten er dus geen veilige plek is. Verjagen kan dus een bijdrage leveren aan het invullen en vervolmaken van het Natuurnetwerk Nederland. We zien dat in de praktijk ook daadwerkelijk gebeuren. Zo heeft de provincie Gelderland rustgebieden voor ganzen vastgesteld die op een voor ganzen aantrekkelijke manier zijn ingericht en worden beheerd, en daarnaast als doel hebben om de schade aan gewassen in omringende landbouwgebieden in te perken.

gemaakt van chemische stoffen en magnetische velden om dieren te verjagen. Soms zijn deze technieken gebaseerd op mechanismen uit de ecologie, waarbij een combinatie van ecologie en technologie wordt ingezet. Voorbeelden hiervan zijn drones in de vorm van een roofvogel en akoestische geluiden van predatoren.

 Ook wordt nog steeds gebruik gemaakt van echt ecologische middelen om te verjagen, waaronder het gebruik van honden en roofvogels. Naast technologische en ecologische middelen, kan uiteraard ook nog altijd een beroep worden gedaan op onszelf voor het verjagen van dieren. Dat is nog altijd zeer effectief, want voor veel dieren zijn wij toch nog altijd (helaas) de ultieme vijand. Voor een overzicht van verschillende verjagingsmiddelen, zie tabel 4.1.

TABEL 4.1: Verschillende verjagingsmiddelen (aangepast overgenomen van Alterra, 2016).

Verjagingsmiddel	Toelichting	Aard van verjaging
Honden	Border collies of andere honden verjagen schadesoorten van percelen	Ecologisch
Roofvogel	Een getrainde roofvogel van een valkenier, bij verjagen van vogels	Ecologisch
Licht	Afschikken door lichteffecten, zoals laser en fire fly	Technologisch
Visueel	Visuele middelen die afschrikwekkend werken door (plotselinge) beweging te maken	Technologisch
Pyro-akoestisch	Explosies of andere harde geluiden	Technologisch
Repellent	Chemische stof op of bij gewas, in voldoende hoge concentratie om schadesoort te verjagen	Technologisch
Magnetisch	Een magnetisch veld zorgt ervoor dat vogels gedesorïenteerd raken, waardoor ze het gebied verlaten	Technologisch
Akoestisch	Vijandige geluiden, bijvoorbeeld van alarmroepen die de nabijheid van een predator suggereren	Ecologisch - technologisch
Robotvogel + drones	Een drone, soms in de gelijkenis van een grote roofvogel	Ecologisch - technologisch
Verjaging mens	Verjaging door mensen, handenklappend of luid roepend	Sociaal

De ontwikkelingen op het terrein van verjagen gaan heel snel en pleiten ook juist voor meer aandacht voor het verjagen. Nieuwe technologieën zijn namelijk steeds beter in staat om heel gericht bepaalde soorten te verjagen. Voorbeelden daarvan zijn de ‘bird alert’, een product dat op intelligente wijze vogels weet af te schrikken doordat het specifieke vogelsoorten kan herkennen en vervolgens verschillende types vogelwerende apparatuur activeert. En de ‘Drowgoo’, een concept waarbij gebruik wordt gemaakt van meerdere sensoren en drones die samen werken om constante dekking over een bepaald gebied te geven en ganzen te weren alvorens ze zijn geland. Deze moderne technologieën maken het steeds vaker mogelijk dat de grondeigenaar ook zelf de verjaging ter hand kan nemen, zonder dat daarbij een persoon (verjager) hoeft te worden ingehuurd.

Ondanks de verschillende verjagingsmiddelen die wij vandaag de dag tot onze beschikking hebben, komt niet een ‘als beste uit de test’. De effectiviteit van een verjagingsmiddel hangt namelijk sterk af van de betreffende diersoort en het betreffende gewas. Bovendien is het succes van een verjagingsmiddel ook sterk gerelateerd aan de mogelijkheid of er in de nabije omgeving een geschikt uitwijkgebied is. Om deze redenen is maatwerk van cruciaal belang.

Desalniettemin zijn er wel een aantal factoren waar in alle gevallen op moet worden gelet wat betreft de effectiviteit van een verjagingsmiddel. Er bestaat dus wel een soort ‘basisrecept’, waarmee de verjager eindeloos kan variëren. Zo kan worden gesteld dat de effectiviteit van verjagen sterk samenhangt met de *uitvoerbaarheid*, *deugdelijkheid* en *betalbaarheid* van de werkwijze.

De *uitvoerbaarheid* van verjaging houdt in dat het verjagingsmiddel geschikt moet zijn voor gebruik. Onder uitvoerbaarheid valt allereerst de toepasbaarheid van een verjaagtechniek, dat wil zeggen dat het verjagingsmiddel gemakkelijk toe te passen is door aangestelde verjagers en in het betreffende gebied. Ook de herhaalbaarheid van een verjagingstechniek is van belang; de verjaging moet vanzelfsprekend herhaaldelijk effectief zijn, waarbij de overlast gevende diersoorten keer op keer succesvol worden verdreven met een geringe terugkeer en zonder gewenning als resultaat. Tot slot is de uitvoerbaarheid afhankelijk van een eventuele vergunningsplichtigheid. Is een diploma, brevet of certificaat voor het toepassen van een verjagingstechniek vereist? Zo ja, dan is dat mogelijk een obstakel bij de uitvoerbaarheid.

De *deugdelijkheid* van verjagingsmiddelen omvat simpelweg of de verjagingstechniek ‘deugt’. Allereerst kan worden gelet op de duurzaamheid van het verjagingsmiddel. Men kan zich afvragen wat de effecten van de verjaging zijn op de lange termijn en welke potentiële fysieke milieubelasting kan optreden als gevolg van verjaging. Hierbij gaat het om aspecten zoals toxiciteit van de verjagingstechniek. Ook dierenwelzijn valt onder deugdelijkheid. Dit hangt onder meer samen met de kans op verwonding, beïnvloeding van het gedrag, verhoogde stressniveaus, lagere overlevingskansen en negatieve effecten op niet-doelorganismen die potentieel worden veroorzaakt door het verjagingsmiddel. Daarnaast dient men de maatschappelijkheid van verjagen in beschouwing te nemen, ofwel de maatschappelijke impact van de verjaging. Dit betreft risico’s voor de gebruiker (Arbo) en omwonenden, (audio)visuele overlast, onrust, etc.

Tot slot is de *betalbaarheid* van een verjagingsmiddel een belangrijke factor die bepalend is voor een succesvolle implementatie. Betaalbaarheid omvat de kosten van de arbeid en het gebruikte materiaal (aanschafkosten en onderhoud). Maar het zal duidelijk zijn dat de betaalbaarheid vooral afhangt van de hoogte van de schade. Simpel gezegd, hoe groter de schade des te meer de bereidheid te betalen voor verjaging en des te acceptabeler de kosten. Als deze maar in verhouding staat tot de schade. Ook ten aanzien van de ingezette instrumenten zal per gewas/teelt een afweging moeten worden gemaakt tussen de kosten van de verjagingsstechniek en de baten in de vorm van vermeden schade.

Onderzoek van Centrum voor Landbouw en Milieu laat zien dat agrariërs en grondeigenaren die verjaging toepassen op hun terreinen (meestal vanwege de verplichting om verjaging als preventieve maatregel toe te passen om in aanmerking te komen voor schadevergoeding) de keuze voor een verjagingsmiddel baseren op de uitvoerbaarheid (uitvoeringsgemak) en de betaalbaarheid (lage kosten) van het middel. Er wordt dus nog weinig tot geen rekening gehouden met de deugdelijkheid van een verjagingsmiddel. Voor een organisatie als de Dierenbescherming is dit juist van groot belang.

Een ander belangrijk aspect om rekening mee te houden bij verjaging, en waar tot dusver weinig aandacht aan wordt geschonken – zeker ook bij het bejagen – is het lerend vermogen van dieren. Dieren zijn namelijk ontzettend slim en

adaptief, ze passen zich continu aan wisselende omstandigheden aan. Dit is ook een groot verschil tussen jagers en verjagers; jagers geven niet alle dieren de kans om in te spelen op hun lerend vermogen, verjagers doen dat wel door alle dieren te laten leven en hen de kans te geven om fout gedrag om te zetten in goed gedrag.

 De praktijk leert dat ganzen die structureel worden verjaagd met behulp van verschillende instrumenten de terreinen waarvan ze worden verjaagd in hun geheugen opslaan als een gebied waar ze worden verstoord. Vervolgens concentreren de ganzen zich op de gebieden waar ze wel rustig kunnen verblijven zonder keer op keer te worden verjaagd. Iets wat energie kost en waar dieren instinctief van weten dat dit ongunstig is voor hun overleving. De kunst is dus juist om dit lerend vermogen te benutten en de dieren als het ware door middel van verjagen vooral te leren waar ze wel en niet mogen foerageren.

 Tot slot vereisen al deze ‘basisingrediënten’ discipline en continuïteit wat betreft de uitvoering van de verjaging. Grondeigenaren en verjagers moeten echt bereid en toegewijd zijn om zich in te zetten voor het verjagen van overlast veroorzakende dieren. Ze moeten erachter staan en het nut ervan inzien. Of dit nou intrinsiek gedreven is vanuit het oogpunt van dierenwelzijn, of economisch onderbouwd omdat het kostenbesparend is, of een combinatie van beiden, zolang er wordt verjaagd in plaats van gejaagd is het beoogde doel bereikt.

Verhinderen als pijler onder verjagen

In deze studie stellen wij verjagen centraal als nieuw noodzakelijk instrument om de dieren in natuurgebieden en op agrarische gronden een dierwaardig bestaan te bieden. Nu zal iedereen bij verjagen een beeld hebben van activiteiten die gepaard gaan met veel bewegingen, licht of lawaai die de dieren opschrikken en doen vetrekken van de plaats waar ze niet gewenst zijn. Wij willen hier echter benadrukken dat ook het verhinderen van dieren nadrukkelijk een onderdeel van verjagen is. Verhinderen is eigenlijk ‘passief’ verjagen. Het idee is immers dat we dieren met bijvoorbeeld een hek of natuurlijke barrières binnen gebieden houden waar ze welkom zijn, of buiten gebieden houden waar ze niet welkom zijn. Het eerste is bijvoorbeeld al het geval bij de Veluwe, waar hekken aan de randen voorkomen dat het groot wild buiten de bosgebieden treedt.

Een ander voorbeeld van het weren van dieren waar ze niet welkom zijn is het plaatsen van elektrische rasters tegen wolven. Het zal duidelijk zijn dat het weren vooral betrekking heeft op terrestrische soorten (zoogdieren), waarvoor het plaatsen van een hek voldoende is. Het feit dat binnen (actieve) verjaging de nadruk zo sterk ligt op vogels is natuurlijk omdat deze geen last hebben van hekken en andere obstakels als sloten e.d. Belangrijk is wel dat de nieuwe technologieën die nu beschikbaar zijn – drones, lasers – niet alleen de mogelijkheid bieden om de dieren te verjagen als zij zich eenmaal in het gebied bevinden, maar ook de mogelijkheid bieden om als een virtueel hek rond een gebied te fungeren, waardoor preventief schade kan worden voorkomen.

5 Soorten schade

 De economische basis voor het verjagen is het voorkomen van gevaar, schade of hinder. Van deze drie elementen is 'schade' het beste in economische termen (lees: Euro's) te vervatten. Naarmate deze schade groter is, zal de noodzaak tot ingrijpen groter zijn en daarmee dus ook de bereidheid daarvoor te betalen. Daarbij is het belangrijk op te merken dat de schade dus niet altijd te meten is in vermeden omzet, maar bijvoorbeeld ook in risico's op ongelukken, ziekten, mensenlevens, etc..

 Waar, wanneer en door welke soort schade wordt aangericht, is afhankelijk van veel factoren. Van de zijde van de soort gaat het dan natuurlijk om zaken als welke soort, omvang leefgebied, omvang van de populatie e.d. Van de zijde van de partij die schade lijdt, gaat het om zaken als aard van het gewas of de economische activiteit, genomen maatregelen ter preventie, etc. Uiteraard zullen zich door de verschillende abiotische omstandigheden en daarmee samenhangend verschillende dierpopulaties, per regio grote verschillen voordoen. Schade door wilde zwijnen die bijvoorbeeld hele tuinen omwoelen, komt in het westen niet voor, want daar zijn (nu nog) geen zwijnen. Schade door meeuwen zoals het opentrekken van vuilniszakken en geluidsoverlast juist weer des te meer.

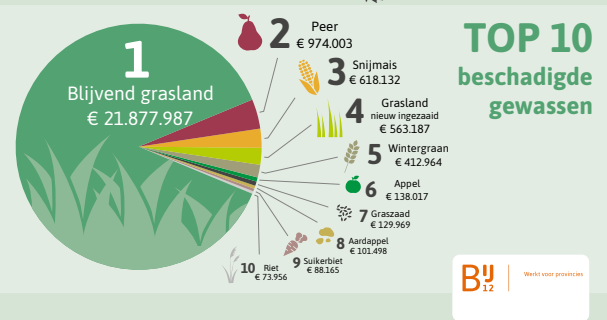
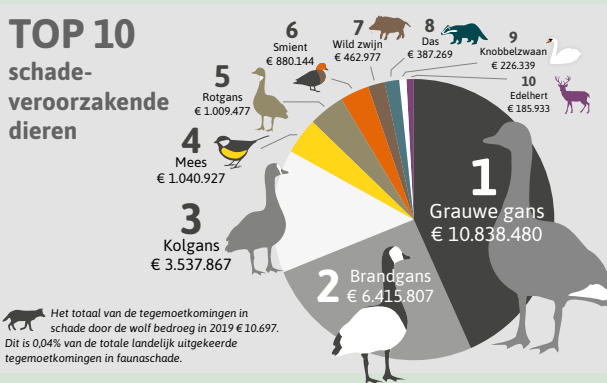
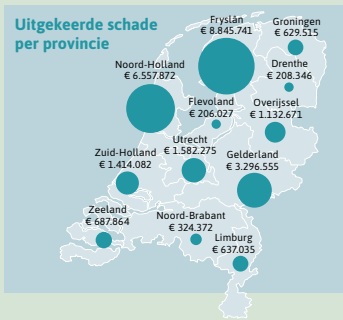
 In dit boek ligt de nadruk vooral op gewasschade en minder op andere vormen van schade, zoals bijvoorbeeld schade als gevolg van aanrijdingen. De reden is dat dit in economische zin een minder groot vraagstuk is en veelal meer een kwestie van het aanbrengen van voorzieningen (verhinderen) en minder van daadwerkelijk verjagen. Daarmee ligt de focus ook vooral op diersoorten die agrarische schade veroorzaken en minder op diersoorten die bijvoorbeeld in het stedelijk gebied voor overlast zorgen. In figuur 5.1 is een overzicht gegeven van een selectie van soorten, de aard van de schade aan gewassen en de omvang van de schade in Euro's.

Cijfers faunaschade 2019

Dit zijn de cijfers van tegemoetkomingen in schade die door BIJ12 in het schadejaar 2019 namens de provincies zijn uitgekeerd. Een schadejaar loopt van 1 november tot 31 oktober.

Kijk ook op bij12.nl/monitor

Uitgekeerde tegemoetkomingen in 2019 door alle provincies samen: **€ 25.522.355**

FIGUUR 5.1: Factsheet van de totale faunaschade in Nederland in 2019. Bron: BIJ12.

 Aan het uitbetalen van tegemoetkomingen voor faunaschade uit het provinciale budget door BIJ12-faunazaken zijn enkele voorwaarden verbonden: ‘*BIJ12 kan aan u onder voorwaarden een tegemoetkoming verlenen in de schade veroorzaakt door natuurlijk in het wild levende beschermde inheemse diersoorten aan bedrijfsmatig geteelde landbouwgewassen of gehouden landbouwhuisdieren*’ (BIJ12, 2020). De tegemoetkoming wordt dus alleen uitbetaald wanneer de bestaande ontheffingen voor afschot en/of verjaging op een juiste manier zijn ingezet. Het is belangrijk hier op te merken dat de financiering van BIJ12 (faunazaken) voor rekening komt van de provincies.

 Om in aanmerking te komen voor een tegemoetkoming voor faunaschade geldt bovendien vaak dat (preventieve) maatregelen moeten zijn getroffen om de schade te voorkomen en te beperken. Deze vereiste maatregelen staan genoemd in de beleidsregels van de provincies (die BIJ12 op een rij heeft gezet) en variëren per gewas, diersoort, periode en gebied status. En de middelen die voor preventie zijn ‘goedgekeurd’ door BIJ12 zijn samengevat in soort- of soortgroep-specifieke

preventiekits. Daarnaast zijn de tegemoetkomingen niet van toepassing op zogeheten ‘wildlijst soorten’ (bijvoorbeeld houtduif en wilde eend) en andere vrijgestelde soorten (onder meer kraai, kauw en vos).

 Verwachte schade wordt zoveel mogelijk beperkt door op voorhand preventieve middelen in te zetten. Om maatregelen om te doden te kunnen treffen om jaarlijks terugkerende schade te voorkomen, is over het algemeen door de Faunabeheereenheid (FBE) op basis van het faunabeheerplan al een ontheffing voor afschot aangevraagd. De FBE kan vervolgens grondgebruikers, jagers en Wildbeheereenheden (WBE’s) op aanvraag machtigen om van de ontheffing gebruik te maken.

 Uiteraard kan ook sprake zijn van onverwachte schade. In dat geval is waarschijnlijk nog geen machtiging bij de FBE aangevraagd. Bij dreigende of optredende schade dient direct contact op te worden genomen met de FBE, voor het aanvragen van een machtiging voor eventuele ontheffing die al aan de FBE is verleend. Als er door de provincie nog geen ontheffing op voorhand is verleend aan de FBE voor de betreffende diersoort, moet deze direct worden aangevraagd bij de provincie. Men wordt geacht dezelfde dag nog preventieve maatregelen te nemen (voor zover die zijn toegestaan zonder ontheffing). Als er ondanks bovenstaande (preventieve) maatregelen toch nog faunaschade heeft opgetreden, dan is de procedure voor het aanvragen om een tegemoetkoming in schade aan de orde.

 Daarnaast is in de meeste provincies sprake van een eigen risico. Het uitgangspunt van een tegemoetkoming in de schade die wordt verleend, is dat die schade redelijkerwijs niet ten laste van de aanvrager behoort te blijven. Door het telen van producten of het houden van dieren buiten bestaat altijd een risico dat schade van buitenaf wordt aangericht. Dit risico is onderdeel van de bedrijfsvoering en hoort daarom in beginsel niet ten laste van de provincies te komen. Het eigen risico is gesteld op 5% van de te verlenen tegemoetkoming met een minimum van 250 Euro per bedrijf per meldingsjaar. Hierop geldt wel een uitzondering: voor diersoorten welke op geen enkele wijze mogen worden ver- of bejaagd, kunnen de provincies besluiten de schade volledig te vergoeden.

 Ook dient bij het indienen van een aanvraag voor een tegemoetkoming in faunaschade rekening te worden gehouden met een eventuele pachtovereenkomst. Als uit een pachtovereenkomst blijkt dat er aan de gronden landbouwkun-

dige beperkingen of beperkingen ten aanzien van het bestrijden van schadeveroorzakende diersoorten gesloten zijn, dan komt de aanvrager niet in aanmerking voor een tegemoetkoming.

 Immers, in dat geval heeft de aanvrager dan bij het sluiten van de pachtovereenkomst deze beperkingen en daarmee het risico op faunaschade geaccepteerd. Doorgaans is de faunaschade dan ook verdisconteerd in de pachtprijs. Bij landbouwkundige beperkingen gaat het bijvoorbeeld om het niet gebruiken van kunstmest en chemische bestrijdingsmiddelen, een hoge waterstand en beperkingen ten aanzien van het aantal grootvee eenheden per hectare. Er worden daardoor geen normale opbrengsten gehaald, waarmee bij taxaties wel wordt gerekend.

De wolf in Nederland: schade en verjaging

Sinds de wolf zich in Nederland heeft gevestigd doet zich keer op keer de vraag voor hoe we de schade kunnen voorkomen. Daarbij wordt vooral gewerkt met elektrische afrasteringen en in toenemende mate ook met de inzet van speciale hondenrassen. Maar nu zich op de Veluwe een roedel heeft gevormd, ligt het ook voor de hand dat op termijn de wolven zouden moeten kunnen worden verjaagd, mochten zij zich structureel op plaatsen vertonen waar wat te halen valt. Het spreekt voor zich dat afschot niet aan de orde is, want de wolf is een beschermde soort. Dat verjagen kan niet enkel worden overgelaten aan boze boeren, burgers en buitenlui. Het lijkt wenselijk dat ook wordt onderzocht hoe een verjaagbeheereenheid die op de Veluwe (of elders) overlast door groot wild aanpakt, ook eventuele overlast door wolven middels verjagen kan oppakken.

In zijn algemeenheid is het wenselijk – om niet te zeggen noodzakelijk – dat het verjagen in de toekomst gebeurt door professionele verjagers. Mogelijk dat zij daarbij kunnen worden ondersteund door vrijwilligers. Hier lijkt genoeg animo voor te zijn. Zo zijn er in diverse provincies speciale wolven comités opgericht waarin belanghebbende burgers de regionale problematiek rondom de vestiging van de wolf in kaart brengen en samen naar oplossingen zoeken. Ook zijn er voorbeelden van groepen bevlogen vrijwilligers die, met behulp van subsidies van de provincies, zich bezighouden met het plaatsen van rasters. Desalniettemin lijkt het wenselijk dat er een opleiding komt met bijbehorend certificaat om ook als vrijwilliger op de juiste wijze te kunnen verjagen en de continuïteit te waarborgen.

6 Rechten en plichten als economisch fundament voor verjagen

Als we het gaan hebben over de wijze waarop we onze verjaging willen gaan organiseren is het belangrijk dat we het economisch fundament daartoe stevig neerzetten. Dat lijkt een hele opgave in een wereld waarin economie wordt geassocieerd met aandelenkoersen, of het opendraaien van de geldkraan door de Europese Bank. Het is een invulling die we tegenwoordig heel vaak zien, namelijk dat de dagelijkse economische barometers zich in toenemende mate richten op de monetaire economie en steeds minder op de reële economie. Maar dat laatste is juist wel waar het concept van verjagen zich bevindt: in de reële economie.

Een beknopte geschiedenis van het jachtrecht

Vroeger was de grondeigenaar in bezit van het jachtrecht. In het feodale tijdperk was het jachtrecht zelfs een zogenaamd 'heerlijk recht'. Het jagen op grof wild was voorbehouden aan de landheer. Een speciale jachtmeester werd door de landheer aangesteld om hier op toe te zien. Eind zeventiende eeuw werd bepaald dat het jachtrecht niet meer alleen voor de adel was. In 1680 werd een overeenkomst afgesloten waarin stond dat ook personen die 'fatsoenlijke ampten' bekleedden mochten jagen. Dat kostte een minimumbedrag van f. 14,- aan verponding. In 1750 besloot stadhouders Willem IV dat bewoners van het platteland ook mochten jagen, tegen verponding van f. 75,-. Sinds 1852 is het jachtrecht in Nederland gekoppeld aan het eigendomsrecht. Jachtrechten kunnen vandaag de dag worden verpacht en in Nederland mag men niet jagen zonder geldige jachttakte. De Nederlandse wetgeving omtrent de jacht is sinds 1 januari 2017 vastgelegd in Wet natuurbescherming.

Zoals we al hebben gezien zijn – als het gaat om verjagen – ecologie en economie twee zaken die naadloos in elkaar overgaan. Meer in het algemeen zouden we kunnen stellen dat economie eigenlijk 'ecologie' is, maar dan verkeerd gespeld. Immers, in de ecologie gaat het vooral om het recht op een territorium en het recht op paren. Kortom, het recht van de sterkste. In de meest fundamentele zin des

woords gaat het óók in de economie al eeuwenlang om rechten: jachtrecht, visrecht, maar ook om windoogstrecht, paalkistrecht en wat al niet meer. Wie recht heeft, heeft niet alleen zeggenschap, maar ook een duurzame inkomstenbron.

Ook in de huidige economische setting zijn rechten nog steeds bijzonder belangrijk. Iets dat vooral blijkt als wordt getornd aan bepaalde rechten, zoals het auteursrecht dat vaak onder druk staat als gevolg van nieuwe technologische ontwikkelingen, zoals de opkomst van YouTube. Of wat te denken van octrooirechten. Kenniscentrum Natuur en Economie houdt zich daarom al jaren bezig met rechten als nieuwe basis voor de financiering van natuur- en landschapsbeheer.

Het idee achter deze interesse voor rechten als financieringsinstrument is dat de traditionele subsidie arrangementen niet alleen vaak uitermate bureaucratisch zijn (enorme transactiekosten en een systeem gebaseerd op wantrouwen), maar vooral ook weinig duurzaam. Het laatste dus vooral in de zin van dat zij erg discontinu zijn. Iedere vier jaar een nieuwe bestuurder, met nieuw beleid en nieuwe regels is geen basis voor continuïteit.

Wanneer bepaalde organisaties echter rechten zouden krijgen om bijvoorbeeld de wind te oogsten, een hotel te runnen of wat dan ook dan zou daarmee een gezonde(re) en duurzame(re) basis onder de financiering van natuur en landschap kunnen worden gelegd. Belangrijk voordeel daarbij is dat met een dergelijk recht natuurlijk ook nog eens een lening kan worden afgelost bij een bank, omdat de bank dan immers weet dat er een bepaalde structurele inkomstenbron ten grondslag ligt aan de werkzaamheden en de organisaties.

Wat wij wel altijd voorstellen is dat de lusten en de lasten zoveel mogelijk bij dezelfde partij terecht komen. Concreet houdt dit in dat degene die rechten heeft (en daarmee inkomsten) ook bepaalde plichten krijgt. Sterker nog, we kunnen het beter omdraaien, namelijk dat degene die bepaalde plichten heeft, rechten toebeëld krijgt om de inkomsten te genereren die nodig zijn om aan deze verplichtingen te voldoen. Dus degene die de plicht heeft om drinkwater te leveren aan de bevolking, krijgt het recht om water te winnen in de duinen.

Verder is het heel belangrijk dat de overheid de juiste rol inneemt. Belangen worden direct gekoppeld en daarmee worden dus ook rechten en plichten en inkomsten en uitgaven direct gekoppeld. Hiertussen zit geen politiek besluitvormingsproces. Daarbij wordt de overheid direct aangesproken op haar beoogde rol, namelijk het in het beleid verankeren van verjagen als volwassen instrument om enerzijds schade, gevaar en hinder door wilde dieren in het buitengebied te voorkomen, en anderzijds dierenwelzijn te bevorderen.

De rol van de overheid als hoeder van markten is in het geval van verjaagrecht niet aan de orde omdat wij het recht op verjagen niet zien als een verhandelbaar recht. Dit is van groot belang, want de laatste jaren zijn vooral rechten verleend als regulatiemechanisme, waarmee feitelijk een markt werd gecreëerd, zonder dat de overheid hier erg in had. Een bekend voorbeeld zijn natuurlijk de melkquota die ineens verhandelbaar waren en die een grote waarde kregen en waar een hypotheek op kon worden gevestigd. Andere bekende voorbeelden zijn taxivergunningen en bepaalde milieuvergunningen.

Waarom deze uiteenzetting? Welnu, in deze studie staat een nieuw recht centraal: het verjaagrecht. Het verjaagrecht houdt in dat een persoon of organisatie voor een bepaalde periode het recht heeft gekocht om op een toegekend areaal dieren te verjagen. Het recht tot verjaging wordt daarbij verleend door de grondbezitter of de pachter aan de verjager of aan een groep verjagers, die we dan gemakshalve maar de verjaagbeheereenheid noemen. Dit recht wordt verleend voor een periode van tien jaar.

Deze termijn is voor een organisatie als de Dierenbescherming van groot belang vanwege de vereiste continuïteit in de uitvoering. Aan de andere kant maakt deze lange termijn en de daarmee gegarandeerde inkomsten het voor de grondeigenaar ook interessant om met de verjager in zee te gaan. Immers, dan heeft de grondbezitter de zekerheid dat hij tien jaar lang een inkomstenbron in de vorm van verleend verjaagrecht heeft. De verjager heeft daarmee dus het exclusieve recht verworven om te verjagen. De reden om hiervoor te betalen is natuurlijk het voorkomen van bejaging, waarbij (de) dieren worden afgeschoten. De grote vraag die zich dan voordoet is hoeveel de verjager betaalt?

7 De jager betaalt

 Zoals we al hebben gezegd is het verjaagbeleid momenteel feitelijk non-existent en is verjagen eigenlijk nooit een zelfstandige en volwassen activiteit geweest. Dat wil niet zeggen dat er niet wordt verjaagd. Daar is wel degelijk sprake van en dat gebeurt momenteel globaal op vier manieren, die ieder een verschillende economische invulling hebben:

- De jager betaalt de grondeigenaar voor het jachtrecht en verjaagt.
- De jager betaalt samen met de grondeigenaar voor de verjaging (in de vorm van inhuur van derden).
- De grondeigenaar/een onderneming betaalt de verjager.
- De overheid betaalt de verjager.

 In het huidige systeem wordt allereerst (en vooral) door de jager verjaagd door middel van afschot. In die zin wordt dan via het jachtrecht ook betaald voor het verjagen. Deze betaling zit echter verborgen in de jacht. Alle kosten zijn voor de jager, die voor zichzelf een kosten-batenanalyse maakt waarbij de kosten die de jager maakt, de inkomsten die hij genereert en het plezier dat hij heeft dankzij de jacht, de kosten die hij moet maken voor het verjagen overstijgen. Het spreekt voor zich dat de jager dit alles afstemt met de grondeigenaar, die aangeeft waar en wanneer hij of zij overlast heeft van bepaalde soorten.

 De keuze van de grondeigenaar voor de jacht in plaats van verjaging als middel om schade te voorkomen was en is gebaseerd op wat we in consultancytermen noemen een ‘win-win situatie’. Want daar waar verjagen in de normale constellatie geld zou kosten (inhuur), levert de jacht geld op en krijgt de grondeigenaar de verjaging er gratis bij. De jager betaalt immers voor het (preventieve) afschot van ‘schadelijke’ soorten, waaronder ook een groot deel soorten die geschikt zijn voor consumptie, en daarmee wordt ook de schade voorkomen dan wel verminderd.

 Het is overigens niet zo dat de jager gemiddeld veel plezier beleeft aan de jacht op schadelijke soorten, zo is duidelijk geworden uit de gesprekken die ten grondslag liggen aan dit boek met mensen uit het veld. Ook uit onderzoek naar de drijfveren van jagers voor schadebestrijding blijkt dat dit vooral vanuit externe impulsen gedreven wordt, waaronder het uitvoeren van de jachtplicht en het on-

derhouden van een goede relatie met de grondgebruiker, en dus niet zozeer vanuit een intrinsieke motivatie.

Het verjagen (in dit geval: het afschieten van schadelijke soorten) is meer een verplichting die de jager in overleg met de grondeigenaar op zich neemt om te kunnen jagen op soorten die vrijer bejaagbaar zijn voor de consumptie. Het is deze uitwisseling van belangen die leidt tot een situatie waarin veel afschot plaatsvindt van soorten die niet voor consumptie bedoeld of geschikt zijn. Het is dan de jager die verjaagt middels afschot. Het gaat dan bijvoorbeeld om kraaien en kraaiachtigen.

De tweede vorm van verjagen die we nu kennen houdt in dat de jager en de grondgebruiker de verjager betalen. Dat is bijvoorbeeld het geval in Flevoland. De Stichting Faunabeheer Flevoland betaalt hier voor het jachtrecht, dus pacht de grond van veel grondeigenaren. Het jachtrecht verhuren zij vervolgens door aan jagers. Door daar een hogere prijs voor te vragen, genereren zij inkomen waaruit verjagers (die ook jagen waar nodig) worden betaald. Tevens betalen de grondgebruikers ook nog extra als zij gebruik willen maken van de verjaagdiensten van de verjagers van de stichting.

De beleidsmakers bij de provincie Flevoland hebben dit systeem altijd gekoesterd. Immers, het leverde zeer weinig problemen op én zij draaiden niet op voor de kosten. Schade was er nauwelijks en het afschot van dieren was zeer beperkt. De enige partij die hierover niet tevreden was, waren de jagers. Immers, hen werd de vrijheid ontnomen om vrij te jagen en zij draaiden samen met de grondgebruikers – die verjaagdiensten afnamen van de stichting – op voor de kosten. De stichting Faunabeheer Flevoland bepaalde namelijk waar, wanneer en op welke dieren jacht nodig was en stuurde de jagers daar op aan. In de huidige bestuurlijke situatie wordt in de provincie Flevoland een meer jachtgericht beleid gevoerd, waardoor dit systeem onder druk staat.

De derde variant is dat de grondeigenaar c.q. de probleemeigenaar de verjager inhuurt. Kennelijk zijn er dus situaties waarbij de schade en de urgentie zo groot zijn dat zich deze derde variant voordoet: de grondeigenaar/ondernemer betaalt de verjager direct zonder tussenkomst van de overheid. Zo heeft een bedrijf

in Noord-Limburg dat sperziebonen teelt en forse schade leed door ganzenvraat besloten te werken met betaalde ganzenverjagers. De schade was zo groot en men was het administratieve gedoe zo zat, dat men heeft besloten alle kosten voor eigen rekening te nemen.

Een succesvoorbeeld uit de praktijk: stichting Faunabeheer Flevoland

In de praktijk heeft verjagen zich op de plaatsen waar het werd toegepast bewezen als effectief instrument. Dat is ook de ervaring die is opgedaan in Flevoland door de stichting Faunabeheer Flevoland. Hier wordt door vier faunabeheerders voltijd verjaagd op ganzen, holenduiven, houtduiven en knobbeltzwanen, om zo de schade aan allerlei graansoorten, groenten en meer- en eenjarig gras te beperken. Dit doen zij jaarrond (met pieken in de lente, zomer en herfst), zo'n vier uur per dag op zo'n 50.000 hectare. De faunabeheerders rijden dagelijks door de polders en verjagen indien nodig. De verjaagmiddelen die zij hiervoor inzetten zijn met name jachtgeweren (schieten in de lucht), lichtkogels en af en toe een laserpen. De verjaagde dieren blijven veelal in de polders en vliegen van het ene naar het andere perceel.

De kosten van de Stichting Faunabeheer Flevoland zijn circa 600.000 Euro per jaar. Daarvan wordt rond de 250.000 à 300.000 Euro per jaar besteed aan verjagen. De agrariërs en de jagers in de provincie Flevoland brengen deze kosten op. Wat betreft de economische baten van het verjagen, geeft de stichting aan dat dit zeer moeilijk te kwantificeren is. Dit omdat deze baten onder andere sterk afhankelijk zijn van de gewassen die worden verbouwd en seizoensinvloeden.

Discussiepunt zou daarbij kunnen zijn dat volgens medewerkers uit het veld het in een enkele keer nodig is een dier te doden om de afschrikking te laten werken. Een ander belangrijk punt van aandacht uit het veld is de eis dat echt voldoende 'rustgebieden' aanwezig moeten zijn. Dat wil dus zeggen natuurgebieden waar de dieren terecht kunnen. Op deze manier kan ook worden voorkomen dat populaties toch verder groeien, want in dat geval wordt de populatiegrootte afgestemd op het draagvlak van de natuurgebieden. En die kan wel eens wat lager liggen (in het geval van ganzen) dan de populatiegrootte die hoort bij de rijk gevulde dis van agrarische gronden en landschappen.

 Ook een bedrijf als Shell Moerdijk heeft verjagers ‘in dienst’ (lees: structureel ingehuurd) die de overlast van meeuwen bestrijden. De meeuwen schaden de openbare veiligheid op het bedrijventerrein, waardoor medewerkers hun taken niet naar behoren kunnen uitvoeren. Deze verjagers verjagen de overlast gevende meeuwen met behulp van allerlei verjaagtechnieken, waaronder ‘man-met-hond’, ‘roofvogel-op-stok’ en het gebruik van laserlicht. Hiervoor heeft het bedrijf een incidentele ontheffing verkregen.

 Bovendien is tegenover het havengebied waar Shell Moerdijk is gevestigd speciaal een natuurgebied ontwikkeld dat aantrekkelijk is voor meeuwen, de Sassenplaat. De verjaagde meeuwen strijken veelal neer op de Sassenplaat en blijven daar ook voor langere tijd. De Sassenplaat wordt deels gefinancierd en onderhouden door het havenschap Moerdijk. Zo neemt het havenbedrijf het korthouden van de vegetatie door middel van maaibeheer tot haar rekening.

 Het vierde model van verjaging dat in de praktijk voorkomt is dat de overheid de verjager betaalt. Zo huurde de gemeente Vlissingen in 2019 voor ruim 100.000 Euro een meeuwenverschrikker in die zeven dagen per week met honden langskwam op een bouwterrein om de daar aanwezige meeuwen te verjagen. Zo werd voorkomen dat de meeuwen zouden gaan broeden op het bouwterrein, want meeuwen behoren tot de beschermde vogelsoorten en nesten mogen daarom niet worden verstoord. Zouden er nesten op het bouwterrein komen, dan mogen de bouwbedrijven die niet weghalen en zouden de bouwwerkzaamheden stil komen te liggen.

 Echter, het meest bekende voorbeeld van de actieve rol die de overheid kan spelen als financier voor het voorkomen van schade door wilde dieren aan burgers en hun leefomgeving betreft helaas geen variant met verjaging maar met bejaging. Toch gaan wij daar hier op in omdat het duidelijk maakt wat het belang kan zijn voor de overheid om actief bij te dragen aan verjaging. Een voorbeeld van bestrijding (let wel: we hebben het hier nadrukkelijk niet over verjagen, want de dieren worden gedood) dat door de overheid wordt betaald, is dat van de muskusrattenbestrijding.

 In dit geval hebben de waterschappen het bejagen en bestrijden opgepakt als een publieke taak. In een onderzoek naar de kosten en baten van muskusrattenbestrijding is berekend dat de directe kosten van de huidige manier van muskusrattenbestrijding zo’n 46 miljoen Euro per jaar bedragen. Dit systeem is dan misschien wel kostbaar – hoewel dat uiteraard is afgewogen tegen de veel hogere schade bij niets doen – maar wel uitermate effectief. Zo effectief dat in recente studies al wordt gesproken over het definitief elimineren van de soort uit Nederland als reële optie.

 Maar de rol van waterschappen in dezen is toch een andere dan die van de gemeente Vlissingen. Immers, bij de bestrijding van muskusratten gaat het om de bescherming van de eigen publieke voorzieningen van het waterschap (dijken, watergangen). Het waterschap bestrijdt nadrukkelijk geen ganzen die schade berokkenen aan derden. Nee, zij bestrijdt (alleen) muskusratten omdat deze schade aanrichten aan haar registergoederen (dijken).

 Dit onderscheid tussen schade aan privé goederen en aan publieke goederen is van groot belang omdat in het eerste geval de vraag terecht kan worden gesteld of het een publieke taak is om privé goederen te beschermen. Moeten grondeigenaren die schade leiden dat niet gewoon zelf betalen? Wanneer we schade door bijvoorbeeld ganzen voorkomen, is het immers in economische zin de boer die profiteert. Bovendien kan de boer de kosten van het bestrijden doorberekenen in de prijs van de producten. Het ligt dan minder in de rede om schade aan private eigendommen te voorkomen en te vergoeden met publiek geld.

 Daar staat tegenover dat als de overheid wenst dat bepaalde soorten moeten worden beschermd en zij daarvoor speciale (agrarische) gebieden aanwijst, waar bijvoorbeeld ganzen mogen foerageren, er wordt gekeken naar een bijdrage van de overheid in de vorm van een schadevergoeding. De boeren wiens bedrijf in deze aangewezen gebieden is gevestigd zijn in dat geval immers ‘de klos’, vanwege de hoge kosten die zij moeten maken.

🐄 Naast deze principiële vraag zien we in de praktijk echter dat het werken met schadevergoedingen uitpakt als een ‘perverse prikkel’ om juist te vervallen in het benutten van de schadevergoeding en niet te werken aan preventie. Immers, juist de aanwezigheid van een vergoeding nodigt niet uit tot preventie (ook al ligt daar soms wel een koppeling). Zeker niet als het geld gewoon van de overheid komt.

🦢 Dat zou anders zijn geweest als de schadevergoeding was vormgegeven als een verzekering. Want in dat geval gaat de premie omhoog als de boeren veel schade claimen (en wordt niet uitbetaald bij slecht beheer) en gaat deze omlaag als de schade laag is. In dat geval is er dus wél een relatie tussen de prestaties van de grondbezitter en de uitkering van de schadevergoedingen. Een relatie die ook wordt gevoeld door de gebruikers. Deze relatie bestaat niet als de schades niet door de partijen zelf worden gedragen, maar worden gevoed uit de algemene middelen, en dus worden betaald door de burgers. Zoals in het huidige systeem het geval is.

🦢 Zoals we hier hebben aangegeven kent de huidige praktijk van het verjagen vier varianten. In het volgende hoofdstuk gaan wij in op de nieuwe vijfde variant zoals wij die voorstaan, namelijk dat de verjager betaalt voor het recht om te verjagen.

8 De verjager betaalt

 In het nieuwe model dat wij voorstaan, worden alle dieren écht verjaagd en niet (preventief) geschoten. Door een echte verjager die zelf betaalt voor het verjaagrecht. Dat is dus een totaal andere werkwijze dan de vier eerdere varianten die in het vorige hoofdstuk zijn beschreven en die nu in de praktijk voorkomen. Wat wij in ons model hier beogen, is dat het verjagen zich spiegelt aan het jagen en dat als voor het recht op jagen wordt betaald, ook voor het recht op verjagen (als alternatief) wordt betaald. Feitelijk betaalt de verjager dan vooral ook voor het recht van de dieren om niet te worden bejaagd.

 De eerste grote vraag die zich dan natuurlijk voordoet, is wat de verjager gaat betalen voor het verjaagrecht. Want dat moeten natuurlijk wel ‘marktconforme’ bedragen zijn. Sterker nog, als we het concept succesvol willen laten zijn, is wenselijk dat de verjager meer betaalt dan de jager, omdat het dan aantrekkelijker voor de grondeigenaar is om een verjager in te huren. Daarom is het belangrijk te weten wat een gemiddelde jager betaalt voor zijn jachtrecht.

 De verhuur van jachtrecht levert sommige grondbezitters inkomsten op. De prijs voor grof wild (o.a. wild zwijn, edelhert, damhert) varieert tussen 20 en 40 Euro netto per hectare per jaar. Bij klein wild (haas, konijn, wilde eend) is de begeleiding minder intensief en ligt de netto prijs rond de 15 Euro. Uit onderzoek blijkt dat een jager gemiddeld 824 Euro aan pacht per jaar betaalt. De huurder/jager betaalt naast het jachtrecht ook nog voor de jachtopzichter, de jachthutten, toezicht en faunabeheer. De gemiddelde kosten die een jager maakt voor deze jachtmiddelen en voor de reiskosten zijn 2600 Euro per jaar. Tel daar de gemiddelde pacht bij op, dan komt dit neer op zo’n 3424 Euro aan jaarlijkse uitgaven per jager. Dit is exclusief de ‘eerste aanschaf kosten’, zoals de aanschaf van een geweer en het kopen van een jachthond.

 Als we willen concurreren met het jachtrecht, stellen wij voor om het verjaagrecht 20% hoger aan te houden dan het jachtrecht. Dat zou dan neerkomen op respectievelijk 24 en 48 Euro netto per hectare per jaar voor grof wild en 18 Euro

voor klein wild. Door het verjaagrecht hoger te maken dan het jachtrecht wordt het voor een grondeigenaar aantrekkelijker om een verjager in te huren in plaats van een jager, zeker wanneer verjaging minstens zo effectief of effectiever blijkt dan bejaging in termen van vermeden schade. Wat betreft de kosten voor verjaagmiddelen blijkt dat deze flink kunnen variëren, van ongeveer 200 Euro (vlaggen/linten) tot 12.000 Euro (voor twee autonome laserapparaten). De meeste verjaagmiddelen zijn eenmalige uitgaven en kan men dus in de loop der jaren terugverdienen dankzij vermeden schade. Stel dat we de meest dure optie aanhouden van 12.000 Euro voor twee laserapparaten en we houden een afschrijvingstermijn aan van 10 jaar, dan hebben we het over jaarlijkse kosten van 1200 Euro.

Er bestaan ook constructies waarbij een grondeigenaar een verjaagmiddel kan huren en hier bijvoorbeeld een maandelijks bedrag voor betaald. Zo kosten de drones van Drowgoo 16,50 Euro per hectare per maand. Het spreekt voor zich dat de grondgebruiker in een dergelijk geval een afweging maakt tussen de schade/het opbrengstverlies en de investering in verjaging. Daarbij geldt: hoe hoger de schade, des te meer het loont om te investeren in een (duur) verjaagmiddel.

De tweede grote vraag die zich dan voordoet is natuurlijk wie dit zou moeten betalen? De meest simpele constructie zou zijn als een verjager zelf het recht om te verjagen zou betalen, net zoals de jager dat ook doet. In dat geval zouden we in de praktijk heel concreet een pilot moeten draaien waarbij we én een agrariër vinden die het verjagen wil toestaan op zijn land én een lokale verjager die het wil betalen.

Dat is echter niet wat wij voorstaan. Wij staan voor dat het verjaagrecht wordt verworven door een groep dierenliefhebbers en deskundigen verenigd in een ‘verjaagbeheereenheid’, die het geld voor het verjagen opbrengen en die vervolgens een professionele verjager inschakelen om de werkzaamheden uit te voeren. Het domein van deze verjaagbeheereenheid omvat bij voorkeur ook niet het grondeigendom van één eigenaar, maar van een groter gebied: bijvoorbeeld een hele polder. In ieder geval een gebied dat ook een natuurterrein omvat waar de dieren naartoe worden verjaagd. Dit uiteraard om te voorkomen dat bijvoorbeeld ganzen worden verjaagd van het land voor boer A, naar het land van boer B (de buurman).

Verjagen is een vak

Wat we zien is dat in de huidige praktijk het verjagen in het algemeen door professionele verjagers gebeurt. Deze worden veelal ingehuurd door de grondeigenaar. Deze professionele aanpak is wat ons betreft ook het hart van het verjagen zoals dat in de toekomst in de praktijk gaat plaatsvinden. Dat maakt immers dat de kwaliteit van de verjaging is gegarandeerd. Maar het is ook een kwaliteitsverschil met de jacht, die immers niet professioneel is. Een verjaagbeheereenheid huurt dus in principe een professionele verjager in. Het is natuurlijk mogelijk dat om bepaalde redenen de professionele verjaging niet aan de orde is (beperkte middelen, bepaalde tijden dat deze niet zou kunnen, heel specifiek maatwerk). In dat geval zouden ook vrijwilligers kunnen worden ingezet. Het is dan wel noodzakelijk dat deze worden geschoold en over een certificaat beschikken waaruit blijkt dat zij het werk adequaat kunnen uitvoeren. Uiteraard is het ook mogelijk dat er een combinatie wordt gemaakt van professionele verjaging ondersteund door vrijwilligers.

Verjagen is op deze manier allereerst een belangrijke bijdrage van de Dierenbescherming aan het duurzame beheer van het buitengebied. Voor het eerst is hiermee een integraal en helder gestructureerd alternatief voor de jacht in beeld, dat ook uitermate effectief in de praktijk kan worden toegepast.

Het lijkt echter ook een mooie kans om leden van de Dierenbescherming en niet-leden die tegen de jacht zijn een eenmalige of structurele bijdrage te laten leveren aan de kosten van de verjaging. Op basis hiervan kan dan in een nader vast te stellen gebied een groep mensen worden gemobiliseerd die zich presenteert als een ‘verjaagbeheereenheid’.

Deze verjaagbeheereenheid financiert in de ideale situatie niet alleen de verjager. Het zou natuurlijk mooi zijn als de financiers van de verjaagbeheereenheid ook helpen bij het verjagen. Daarnaast zouden zij als financiers als wederdienst minimaal één keer per jaar met de verjager het veld in mogen gaan om de resultaten van hun financiering te beleven. Mooi zou ook zijn als de verjager een educatieve functie vervult en vaak groepen mensen en schoolkinderen betreft bij de verjaagactiviteiten.

 De Dierenbescherming heeft daarmee als organisatie ook een nieuw product waarmee zij leden zou kunnen werven c.q. bestaande leden extra zou kunnen motiveren om lid te blijven vanwege de enorme bijdrage die het concept verjagen kan leveren op het gebied van dierenwelzijn. Onderzoek van de Dierenbescherming naar het draagvlak van verjaging onderstreept de bereidheid van mensen om als verjager op te treden of op een andere manier bij te dragen aan verjagen.

 Uit dit onderzoek blijkt dat 53% van de 458 respondenten (uit de achterban van de Dierenbescherming) graag zou kunnen en willen helpen met het verjagen van dieren, zodat ze minder worden afgeschoten. Daarnaast heeft de Dierenbescherming al eens een ‘ganzenverjaagpilot’ in Zuid-Holland gedraaid. Ook hier kwam de interesse en bereidheid van mensen om vrijwillig bij te dragen aan verjagen naar voren. Bovendien was de provincie zeer te spreken over het project. Kortom, de nieuwe variant die wij hier voorstaan is een uiterst eenvoudige combinatie van burgerinitiatief, ‘private’ samenwerking met grondeigenaren en inzet van professionele organisaties. Resteert natuurlijk de vraag of hier een rol voor de overheid is weggelegd? En zo ja, welke rol is dat dan?

 Laten we eerst vaststellen dat hier dus niet wordt betoogd dat verjaging een taak is van de overheid. Maar we zien wel dat ook de overheid van dit systeem profiteert als het goed draait. En wel in de vorm van het uitbetalen van minder schade. De kans dat dit gebeurt is immers zeer reëel, want de verjaging wordt in de kern professioneel aangepakt en dat is zeker ook een verbetering ten opzichte van de huidige praktijk waarbij jagers verjagen ‘erbij doen’.

 In dat geval zien wij twee mogelijkheden voor een nieuwe effectieve inzet van deze middelen, namelijk:

- De middelen worden toebedeeld aan de verjaagbeheereenheden om de verjaging nog beter uit te voeren (waardoor dus een opwaartse spiraal ontstaat).
- De middelen worden aangewend voor de ontwikkeling van nieuwe natuur die kan fungeren als refugium voor de verjaagde dieren.

Beide zijn goed te verdedigen, evenals een combinatie van de twee.

 De conclusie is dat als we verjaging succesvol willen implementeren we als uitgangspunt hetzelfde model als dat van de jacht moeten aanhouden, maar dan gespiegeld. En dat is dat we werken aan contracten tussen grondeigenaren en verjagers, waarbij de laatsten betalen voor het verjaagrecht. Als dit goed gebeurt is dit een stabiel en duurzaam contract, waar uiteindelijk vooral de wilde dieren baat bij zullen hebben.

Iedereen profiteert en wij betalen!

In de constructie zoals wij die voorstaan wordt dus betaald voor het verjaagrecht. De reden is dat het verjaagrecht moet concurreren met het jachtrecht waarvoor ook wordt betaald. Verjaagrecht moet daarom een positieve economische waarde hebben, anders verleiden we de grondeigenaren niet om mee te doen.

Nu kennen we deze wereld en weten we dat direct zal worden geroepen: ‘Ja, wij betalen en de grondeigenaar heeft de besparingen en die kan die in zijn eigen zak steken. Dat is twee keer verdienen.’ Klopt helemaal en dat doet de grondeigenaar nu ook en daar klagen de jagers ook niet over. De betaling die wordt gedaan aan of door de verjaagbeheereenheden heeft als overweging: het leven sparen van dieren. Daarvoor wordt betaald.

In de praktijk zal echter blijken dat bij succesvol verjagen op termijn vanzelf ook door de grondeigenaren gaat worden bijgedragen aan de verjaging. Zij hebben dan immers ook daadwerkelijk de besparingen en dat zal uiteindelijk ook in de onderlinge samenwerking gaan beklijven. Maar dat zal pas gebeuren als zij worden verleid om mee te doen aan het systeem van verjagen.

Daarnaast stellen wij voor dat het systeem van schadevergoedingen wordt afgeschaft, want dat draagt niet bij aan het stimuleren van verjaging. Allereerst kunnen deze besparingen worden ingezet ten behoeve van het verjagen. Maar meer nog zal ook het afschaffen van dit systeem de grondeigenaren op een prettige manier stimuleren om zaken te doen met verjagers. Laten we ten slotte vaststellen dat het vooral de wilde dieren zijn die hiervan profiteren.

9 Schaadt het niet dan baat het niet

De Jagersvereniging (KNJV) heeft in 2014 de waarde van de jager voor de samenleving laten berekenen door onderzoeksbureau CLM. Daaruit blijkt dat 27.000 jagers samen een van de grootste vrijwilligersnetwerken vormen in het buitengebied. Verder dragen jagers jaarlijks 604 miljoen Euro bij aan de economie. Hoe heeft CLM dat berekend? Welnu, de tijdsinzet van jagers komt overeen met 13.000 FTE's (voltijdsbanen) op jaarbasis. Als deze uren worden gekapitaliseerd en de uitgaven van jagers daarbij worden opgeteld, is er sprake van een economische bijdrage van bijna 604 miljoen Euro.

Het onderzoek meldt verder dat een individuele jager per jaar gemiddeld 480 uur besteedt aan het voorkomen van schade aan landbouwgewassen. Jagers investeren per jaar ruim 350.000 uur om het aantal aanrijdingen met groot wild te beperken, bijvoorbeeld door het plaatsen van wildreflectoren. Gemiddeld 400 vierkante meter aan bos, akkerranden en houtwallen leggen elk van de 300 lokale jagersverenigingen – WBE's – jaarlijks aan. Elke WBE besteedt jaarlijks gemiddeld 500 uur aan tellingen van diersoorten. WBE's hebben gemiddeld 125 uur per jaar een Buitengewoon Opsporingsambtenaar in dienst die toezicht houdt in het buitengebied.

Allereerst blijkt uit bovenstaande gegevens hoe bizar het instrument van de Maatschappelijke Kosten Baten Analyse (MKBA) is. Het omzetten van vrijwilligerswerk naar FTE is natuurlijk onzin. Als het immers een rendabele activiteit was, dan had de markt het wel opgepikt. Het kenmerk van vrijwilligerswerk is juist dat dit waardevol is, maar niet in geld kan/mag/moet worden uitgedrukt.

Binnen Kenniscentrum Natuur en Economie hebben we ons bij het vaststellen van kosten en baten altijd gericht op reële geldstromen. Dus echt geld. Dat wil zeggen dat ergens voor betaald moet zijn. In het boek 'Wild van de economie' is op deze manier vastgesteld dat het economisch belang van de jacht vooral moet worden bepaald aan de hand van de daadwerkelijke bestedingen van de jagers aan hun hobby. Net zoals het economisch belang van vogelaars moet worden vastgesteld aan de hand van het geld dat zij kwijt zijn aan hun hobby. In beide gevallen is bekend dat zowel jagen als vogelen dure hobby's zijn, waar mensen veel (echt) geld aan besteden.

 Maar belangrijker nog is dat uit deze MKBA op geen enkele manier blijkt of het werk van de jagers bijdraagt aan het voorkomen van schade. De vraag die zich immers voordoet, is of dankzij de inzet van de jagers de schade aan landbouwgewassen lager is dan wanneer dit niet gebeurt. Hier zijn geen gegevens van bekend. Verschillende onderzoeksinstanties geven aan dat het een zeer uitgebreid onderzoek vergt om de kosten (schade aan landbouwgewassen) die worden voorkomen door populatiebeheer en schadebestrijding door de jacht volledig in beeld te brengen. En dat om deze reden een dusdanig onderzoek (nog) niet is uitgevoerd.

 Voor verjaging zijn daarentegen wel voorbeelden bekend waaruit blijkt dat verjagen daadwerkelijk bijdraagt aan vermeden schade en dus opbrengstverhoging voor de grondeigenaren. Zo heeft een bosbessenkwekerij in de Verenigde Staten haar opbrengst met maar liefst 33% weten te verhogen dankzij de inzet van een autonoom laserafschrikmiddel voor vogels.

Verjagingsinspanning tegen ganzenschade in Utrecht

Het CLM heeft in oktober 2020 ook onderzoek gedaan naar de inspanningen die agrariërs in Utrecht nemen om ganzen van hun percelen te verjagen. De verjaging wordt vooral gedaan middels de inzet van vlaggen/linten, lasers of honden. Gemiddeld besteden de agrariërs 55 uur per jaar aan verjagen en geeft men zo'n 200 tot 500 Euro uit aan verjaagmiddelen (materiaalkosten). Vergeleken met de tijd en het geld dat jagers jaarlijks besteden en uitgeven is dit zeer weinig. En dat terwijl uit dit onderzoek ook bleek dat de deelnemende agrariërs voor de meeste teelten tot 25% aan opbrengstverlies hadden. Bij nieuw ingezaaid grasland is het opbrengstverlies vaak nog groter dan 25%. De deelnemende agrariërs gaven echter aan dat zij weinig vertrouwen hebben in verjagen als effectieve manier voor schadevermindering en zeiden bovendien dat zij liever meer afschot door jagers zouden zien.

Wij vinden het natuurlijk niet vreemd dat als aan de grondeigenaren zelf wordt gevraagd te gaan verjagen dit geen succes wordt. Dat is niet hun werk. Tegen die achtergrond is het ook logisch dat zij dat willen doorschuiven naar de jagers. Inmiddels is echter ook duidelijk dat de jagers verjagen ook niet zien als hun 'core business'. Vandaar dat wij de nieuwe weg voorstaan waarbij verjaagbeheereenheden betalen voor het verjaagrecht in een regio en professionals inhuren om het werk wél effectief uit te voeren.

 Maar ook in Nederland zien we dit soort succesverhalen. Zo bespaart het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier 20.000 Euro per jaar aan herplantingskosten van riet en bespaart een veehouder uit Haarlem jaarlijks 15.000 Euro aan vermeden schade aan zijn graslanden, beide dankzij de inzet van laserapparaten om ganzen te verjagen. Ook een akkerbouwbedrijf uit Achthuizen heeft jaarlijks tienduizenden Euro's minder schade én maakt meer winst. Dit bedrijf bespaart tegenwoordig 20.000 tot 40.000 Euro per jaar. De totale investering van 11.992 Euro in twee laserapparaten was dan ook binnen één jaar terugverdiend. Deze voorbeelden tonen aan dat verjagen wel degelijk effectief kan zijn en kan leiden tot lagere kosten en hogere baten.

 Wat we ook weten uit de gegevens van BIJ12 is dat we in Nederland nog steeds op jaarbasis gemiddeld zo'n 28 miljoen Euro aan gewasschade uitkeren. Het lijkt dan ook wenselijk dat we vooral kijken op welke manier we met de inzet van onze middelen een maximale besparing op deze uitkeringen krijgen. Als we dit principe in ogenschouw nemen, dan wordt duidelijk dat het verjagen het meest rendabel is in Noord-Holland, Friesland en Gelderland omdat daar de schade het grootste is, respectievelijk 7 miljoen, 9 miljoen en 3,5 miljoen Euro.

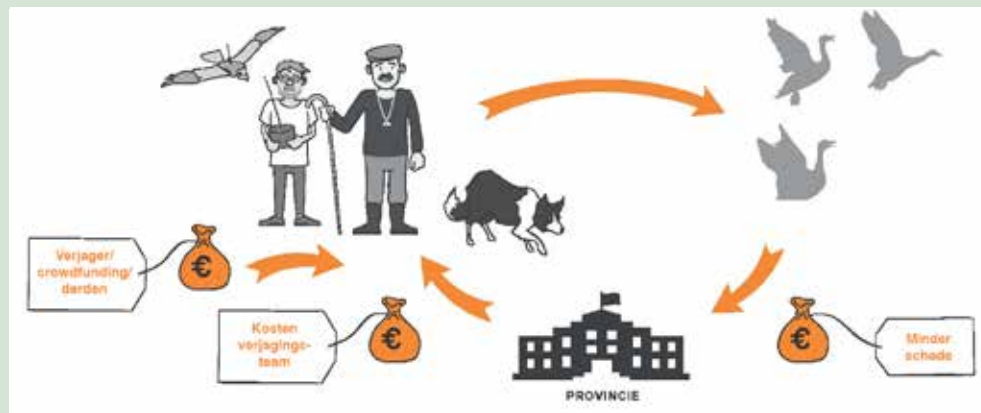
 Stel dat we in Friesland met een investering van 100.000 Euro op jaarbasis voor het verjaagrecht de huidige schade van 9 miljoen Euro op jaarbasis naar beneden zouden kunnen doen brengen met 1 miljoen Euro. Dan wordt dus voor iedere Euro die we inzetten 10 Euro bespaard. Dat is niet zomaar een veronderstelling: de ervaringen uit de provincie Flevoland waar met succes wordt gewerkt aan verjagen door de Stichting Faunabeheer Flevoland en waar de laagste schadecijfers van Nederland voorkomen, ondersteunen deze verhouding tussen de inzet van middelen en de maatschappelijke baten.

 De kunst is dan natuurlijk dat we daarvoor de middelen bij elkaar krijgen. Zoals we hebben bepleit zou dat uit private middelen moeten plaatsvinden. Want het is wenselijk dat het jachtrecht wordt betaald door partijen die er geld voor over hebben dat er niet wordt gejaagd. Daartoe bestaan verschillende mogelijkheden. Middels crowdfunding zou bijvoorbeeld het verjaagrecht kunnen worden gekocht en een verjaagbeheereenheid met alle toebehoren worden opgericht. Dat zou ook kunnen gebeuren op een openbare veiling, waar de 'kavels' (letterlijk en figuurlijk) ter bieding worden aangeboden.

De laatste jaren zijn namelijk op het gebied van duurzaamheid een aantal succesvolle crowdfundingacties georganiseerd. Een voorbeeld hiervan is de crowdfundingactie opgezet door Urgenda, Pure Graze en LTO waarbij melkveehouders kunnen experimenteren met kruidenrijk grasland. Ook in het geval van verjaging zouden andere ketenpartners, zoals melkfabrikanten en supermarkten een bijdrage kunnen leveren.

In principe hebben wij ook gepleit voor een situatie waarbij de overheid geen rol speelt bij het verjagen. Dat was echter vooral gericht op de rol van de overheid bij het vergoeden van schade, hetgeen naar onze mening tot een situatie leidt waarbij verjagen niet wordt gestimuleerd (perverse prikkel). Dat wil echter niet zeggen dat de overheid op geen enkele manier kan en hoeft bij te dragen.

Zoals we hebben aangegeven ligt het zeker voor de hand dat (op termijn) ook de overheid gaat bijdragen als wordt geconstateerd dat zij aanzienlijke besparingen kan inboeken uit de schadefondsen als gevolg van een succesvol verjaagbeleid. In dat geval kunnen de kosten bijvoorbeeld worden verdeeld op basis van 50% uit private middelen en 50% uit overheidsmiddelen. Dan zou dit voor een provincie als Friesland in ons voorbeeld neerkomen op 50.000 Euro per jaar als bijdrage aan de verjagers c.q. de verjaagbeheereenheid. Voor de provincie zou dat betekenen dat zij voor iedere 50 cent die zij inzet 10 Euro bespaart. Er zijn minder rendabele activiteiten gefinancierd in bestuurlijk Nederland. Figuur 9.1 laat zien hoe een dergelijke financieringsstructuur voor verjaging, waarbij verschillende actoren een financiële bijdrage leveren, eruit kan zien.

FIGUUR 9.1: Verjaging en financiering in beeld gebracht.

10 Verjagen in de praktijk

 In het systeem dat wij voorstaan, betaalt de verjager voor het verjaagrecht. Of heeft de verjaagbeheereenheid een professionele/betaalde verjager in dienst, mogelijk ondersteund door geschoolde vrijwilligers. Daarmee heeft de verjaagbeheereenheid een contract met de grondbezitter waarin precies is aangegeven welke taken waar en wanneer worden uitgevoerd. De verjager maakt tegen die achtergrond vervolgens een jaarplan, waarin hij/zij aangeeft waaruit de werkzaamheden bestaan. Het zal duidelijk zijn dat zich daarbij grote verschillen voordoen tussen de regio's en de seizoenen.

 De belangrijkste klant voor de verjager is natuurlijk de eigenaar van de gronden die hij moet beheren. Dat kunnen er overigens ook meer zijn. Met deze partij moet de verjager zijn plannen ook afstemmen: wat wordt waar verjaagd en met welke middelen. Regelmatig overleg is dus een randvoorwaarde. Op deze manier heeft – in ecologische termen – onze verjager dus zijn eigen territorium, waarbinnen hij verantwoordelijk is voor de verjaging. Het kan binnen dat kader belangrijk zijn dat de verjager ook als BOA opereert en dus over deze papieren beschikt. Het lijkt wenselijk dat dit als randvoorwaarde wordt gesteld, omdat de persoon in kwestie natuurlijk veel in het veld is en ook veel zaken zal zien (stropen e.d.).

 Het is belangrijk hier op te merken dat we met het verjagen in sommige opzichten concurreren met de jacht. Het kan immers voorkomen dat een eigenaar van grond liever een verjager dan een jager heeft rondlopen. Maar laat ook duidelijk worden gesteld dat samenwerking met de jagers wel degelijk aan de orde zal zijn. Immers, het zal ook veel voorkomen dat de verjager als aanvullende partij in het veld moet aantreden omdat bijvoorbeeld jacht op een soort verboden is en dus schieten niet mogelijk is.

 Wat tenslotte ook belangrijk is, is dat als we dieren verjagen we ze vooral verjagen naar (natuur)gebieden waar ze in vrijheid kunnen leven. Wat dit betreft zou het zelfs mogen worden verwacht dat het nieuwe concept verjagen ook een bijdrage kan leveren aan het creëren van nieuwe natuur. Het is immers niet de bedoeling dat we ze verjagen naar de buurman omdat daar niet wordt verjaagd. Of verjagen naar het buurterrein, waar dieren alsnog door de jagers worden af-

geschoten. Iets dat uiteraard alleen maar geldt voor soorten waarop mag worden gejaagd.

Dit laatste houdt in dat het verjagen meer is dan het verdrijven van een dier van het perceel. Het moet ook zijn het opdrijven van een dier naar aan veilige plaats. En dat kan betekenen dat een dier moet worden gevolgd en meermalen van een plaats moet worden verjaagd totdat het op de plaats is waar het thuishoort. De jagers moeten in de huidige constellatie overigens ook nog steeds invulling geven aan verjaging in de vorm van ondersteunend afschot (buiten het jachtseizoen). Hiervoor moeten echter vrijstellingen worden gegeven door de provincie en dat is iets dat in het algemeen zeer spaarzaam gebeurt. In Flevoland was dat in 2019 voor de haas vier keer het geval. Daarmee is duidelijk dat het ondersteunend afschot gezien de geringe omvang niet kan worden gezien als een serieus alternatief voor verjaging zoals wij dat hier hebben omschreven.

Meer fundamenteel wordt duidelijk dat door het steeds beperkter worden van de lijst van bejaagbare soorten het op sommige plaatsen steeds moeilijker wordt om het jachtrecht te verhuren. Simpel gezegd komt het er op neer dat er steeds minder te jagen valt en de bereidheid daarvoor te betalen afneemt.

Voor het vaststellen van de hoogte van een aan te schaffen verjaagrecht is dat dan weer gunstig. Niet alleen ontstaat er door een dergelijke ontwikkeling dus daadwerkelijk ruimte voor het concept. Maar het houdt ook in dat de prijs daarvoor in ieder geval niet sterk zal stijgen.

Het belang van de Dierenbescherming is in het geval van verjagen natuurlijk overduidelijk. Het gaat om het behoud van het leven van in het wild levende dieren. Het is daarom ook belangrijk dat de Dierenbescherming het systeem van verjaging niet alleen uitrolt, maar ook beheert. Dat is immers de manier om de kwaliteit te borgen, maar ook het vertrouwen te wekken bij mogelijke financiers van de aankoop van het verjaagrecht.

Maar het verjagen is vooral ook een mooi ‘product’ dat de achterban kan motiveren om bij te dragen aan daadwerkelijke concrete acties in het veld. Zeker als daar tegenprestaties tegenover staan als rondleidingen. Of misschien vinden de financiers het wel leuk om daar waar nodig te helpen bij het verjagen.

De rol van de Dierenbescherming

Met het concept ‘verjagen’ heeft de Dierenbescherming een nieuwe manier van denken en doen gepresenteerd voor wilde dieren in het buitengebied die gevaar, schade of hinder veroorzaken. Natuurlijk is dit een nieuw product waarvan de verwachting is dat o.a. de leden van de Dierenbescherming hier enthousiast van worden en aan willen meewerken. Maar bovenal is het de bedoeling om het concept de komende jaren samen met partners van de Dierenbescherming uit te rollen. Te beginnen met pilots om verjaging in de praktijk op zijn effectiviteit te toetsen, maar uiteindelijk ook om op termijn verjaagrechten te laten kopen door belanghebbenden die het belangrijk vinden dat in plaats van bejaging verjaging plaatsvindt. Kortom, de Dierenbescherming fungeert in dezen vooral als aanjager.

Daarbij kan natuurlijk de achterban van de Dierenbescherming worden aangesproken om te helpen bij de aankoop van verjaagrechten. Maar de verwachting is dat de achterbannen van andere natuur/dierenorganisaties zoals Vogelbescherming Nederland en land- en tuinbouworganisaties dit concept steunen. Ook dat zijn immers organisaties die belang hebben bij het verjagen van ganzen, meeuwen, spreeuwen en andere vogels en waarbij zeker Vogelbescherming Nederland verjagen preferereert boven afschot. In het veld zal natuurlijk met alle belanghebbenden moeten worden samengewerkt, zoals natuurterreinbeheerders, agrariërs en jagers. De rol van de Dierenbescherming is daarbij die van aanjager en coördinator.

Het is in ieder geval belangrijk dat de betrokkenheid van de deelnemers groot is. Iets dat uiteraard ook kan worden vergroot door de inzet van communicatiemiddelen als een groepsapp, of misschien wel de mogelijkheid om live mee te kijken op de computer met het werk van de verjager via een webcam. Want laten we hier met elkaar beleven dat het verjagen zoals we dat hebben uitgewerkt vooral ook heel waardevol kan zijn. Tabel 10.1 laat zien in welke opzichten verjagen een alternatief is voor de jacht. Daarbij merken wij tenslotte wel op dat in de toekomst (meer) onderzoek naar kosten en vooral ook de baten van verjagen wenselijk is. Het lijkt wenselijk dat het succes van verjagen in de toekomst kan worden gestaafd met harde cijfers over besparingen c.q. extra omzet van de zijde van de grondeigenaren/ondernemers.

TABEL 10.1: Jagen versus verjagen.

De...	Jager	Verjager
<i>Voorkomt gevaar, schade en hinder voor burgers en hun leefomgeving door...</i>	Het afschieten van wilde dieren	Het verdrijven van wilde dieren met behoud van leven
<i>Is georganiseerd in...</i>	Een wildbeheereenheid	Een verjaagbeheereenheid
<i>Valt met haar activiteiten onder het...</i>	Jachtrecht	Verjaagrecht
<i>Betaalt het recht...</i>	Zelf	Zelf, middels crowdfunding, evt. met derde partij/overheid
<i>Betaalt voor het recht aan...</i>	De grondeigenaar	De grondeigenaar
<i>Maakt de volgende kosten...</i>	Pacht: € 20 – 40 per ha. Jachtmiddelen: € 3424 per jaar	Pacht: € 24 – 48 per ha. Verjaagmiddelen: € 2000 per jaar
<i>Geniet van de volgende baten...</i>	Wild consumptie, vrijetijdsbesteding	Dierenleven en levende dieren
<i>Genereert opbrengsten in de vorm van...</i>	Vermeden schade: geen gegevens van bekend	Vermeden schade: bewezen meeropbrengst (tot wel 33%)
<i>Wordt door velen gezien als...</i>	Dieronvriendelijk en onethisch → veel publieke weerstand	Diervriendelijk en ethisch → veel publiek draagvlak

11 Epiloog: Met de schrik vrij

 Het lijkt gepast dat we hier aan het einde van ons verhaal het verjagen ook nog eens bekijken vanuit het perspectief van het dier, de verjaagde. We hebben al aangegeven dat verjagen in het dierenrijk een normale activiteit is. Wie een voedertafel in de tuin heeft staan weet dat de koolmezen de pimpelmezen verjagen, de merels de koolmezen en de Vlaamse Gaaien de merels. Totdat de eekhoorn verschijnt en die eet de hele tafel leeg.

 Dus vanuit het perspectief van de dieren doen we hen een geweldige dienst als we hen verjagen in plaats van bejagen. Want dat laatste moeten ze wel bekopen met hun leven. Het is voor een dier vervelend om te worden verjaagd, maar het is van alle dag en niet dodelijk. En dat laatste is ook precies waar het de Dierenbescherming om te doen is: verjagen is niet dodelijk, het dier komt met de schrik vrij en blijft vrij. Want dat laatste is toch waar het voor de in het wild levende dieren om gaat, leven in vrijheid.

Bronnen

Altenburg en Wymenga Ecologisch Onderzoek. (2018, september). *Toekomst van het muskusrattenbeheer in Nederland. De mogelijkheden onderzocht*. A&W-rapportnummer: 246.

Atlas Leefomgeving. (1 maart 2017). *Omgevingsvisie- Rustgebieden voor winterganzen, provincie Gelderland*. Geraadpleegd op 20 april 2021, van <https://www.atlasleefomgeving.nl/omgevingsvisie-rustgebieden-voor-winterganzen-provincie-gelderland>

Bijen schrikken olifanten af. (2017, 21 februari). *EOS wetenschap*.

Bird Control Group. (z.d.). *Gebruikservaringen*. Geraadpleegd op 13 januari 2021, van <https://www.birdcontrolgroup.com/nl/gebruikerservaringen/>

Buij, R., Lammertsma, D.R., en Melman, Th.C.P. (2016). *Effectiviteit wildschadepreventie; Beoordelingsmethodiek en literatuurreview*. Wageningen: Alterra Wageningen UR (University & Research centre), Rapportnummer: 2740.

CLM. (2020, oktober). *Ganzenschade in Utrecht: verjagingsinspanning in beeld*. Publicatienummer: 1036.

CLM. (2014, april). *Waarde van de jacht. Tijd en geld besteed door jagers aan maatschappelijke diensten*. Publicatienummer: 848.

Dierenbescherming. (2017, 5 september). *Wilde dieren in Nederland hebben jouw hulp nodig*.

Dierenbescherming. (2019, 5 april). *Evaluatie ganzenverjaagpilot in de provincie Zuid-Holland*.

Dudek, M. (2005). Wolf en raaf. In Bade, T., van den Berg, A., Goutbeek, K., Linnartz, L., Peik, H., Visser, B., Lardinois, R. (Reds.), *Dood doet leven* (pp. 63 – 71). Utrecht: KNNV Uitgeverij.

Federatie Particulier Grondbezit. (z.d.). *Inkomsten uit jacht*.

Foto van brandend olifantenjong heeft een prijs gewonnen. (2017, 8 november). *Trouw*.

Omgevingsdienst Brabant Noord. (2018, 21 maart). *Ontheffing Faunabeheer: Meeuwenbeheer Havenschap Moerdijk*.

Wing B.V. (2013, 10 april). *Motivatatie voor schadebestrijding, een onderzoek naar de motivatie van jagers en grondgebruikers voor beheer en schadebestrijding*. Wing rapportnummer: 1302.

Colofon

Auteurs: **Tom Bade | Dagmar Bade**
Foto's: **Dierenbescherming, Yvonne Steenberg** (damherten in de stad)
Vormgeving: **Buro Gom**

Met dank aan: **Tineke Savenije** (eindredacteur), **Femmie Smit** (begeleiding vanuit de Dierenbescherming), **Hans Ernst** (directeur Faunabeheer Flevoland)

Deze uitgave is gemaakt in opdracht van de Dierenbescherming.

Dit boek is een uitgave van
Kenniscentrum Natuur en Economie, onderdeel van Triple E
www.tripleee.nl

Mei 2021